

"בְּכֹל דֹר וְדֹר חַיֵּב אָדָם לְרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם"

הרב פרופ' דניאל הרשקוביץ

המשנה במסכת פסחים פרק י' משנה ה' אומרת "בְּכֹל דֹר וְדֹר חַיֵּב אָדָם לְרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם". דברי המשנה האלה, הנאמרים על ידינו בליל הסדר, נאמרו גם ע"י היהודים בעת מסעות הצלב, בסדרים שנערכו במסתרים במרתפים בעת רדיפות האינקוויזיציה, וע"י יהודים שאמרו את ההגדה מזכרונם בעת היותם במחנות הריכוז וההשמדה באירופה לפני כששים שנה. כיצד אפשר היה לדרוש מהם, במצבים בהם הם היו נתונים, לראות את עצמם כאילו הם יצאו ממצרים?

גם בדורנו, דור של רווחה ב"ה, יש שיתמהו: והלא דורנו ודור הורינו זכו לראות נסים שיתכן שלגבי דידינו אין הם נופלים מנס יציאת מצרים. הרי זכינו לראות את העצמות היבשות קורמות בשר וגידים, ואת עם ישראל היוצא מגיא ההריגה ומן הכבשנים וזוכה בעזרת השם להקים, כמעט בהרף עין, בנין מפואר בארץ ישראל. מה לנו, אם כן, להתרפק כיום על יציאת מצרים?

שאלה זאת נשאלת כבר ע"י הגמרא בברכות דף י"ב ע"ב: "תניא, אמר להם בן זומא לחכמים: וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח? והלא כבר נאמר: (ירמיהו כ"ג) 'הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם!' - אמרו לו: לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכות עיקר, ויציאת מצרים טפל לו". חכמים מודים, איפוא, לבן זומא שיציאת מצרים תהיה טפלה לנסים העתידיים. מדוע, אם כן, חייב אדם לראות את עצמו עדיין כאילו הוא יצא ממצרים?

להבנת הענין נתבונן בדברי הגמרא במגילה דף י"ד ע"א (וכן ערכין דף י' ע"ב) המביאה סיבות לכך שבפורים אין אומרים הלל בעוד אשר בפסח אומרים הלל. רבא אומר כי בפסח אנו יכולים לומר הלל, כיון שבהלל אנו אומרים (תהלים קי"ג): "הללו עבדי ה'", וכיום, אכן, אנו עבדי ה' ולא עבדי פרעה. אבל בפורים אין אנו יכולים לומר "הללו עבדי ה'" שכן - "אכתי עבדי אחשורוש אנן" (אנו עדיין עבדי אחשורוש). דברים אלו תמוהים: מה לנו ולעבדות לאחשורוש? יתכן כי רבא התכוון לאו דוקא לאחשורוש, אלא לשליט התורן של אותו דור, אבל אז ניתן לומר באותה מידה שאנו עדיין עבדיו של פרעה?!

אלא, אין ענינה של עבודתנו לפרעה כעבודתנו לאחשורוש. מהותה של העבדות לאחשורוש היתה עבדות פיסית - שעבוד מלכויות - כפיפות שלטונית, תלות כלכלית ובטחונית. כל אלו היו גם במצרים, אך שם היה יותר מזה - "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה". במצרים היתה גם עבדות רוחנית. ישנו הבדל עקרוני בין העבדות הרוחנית לבין העבדות הפיסית. ניתן להשתלט על גופו של אדם בעל כרחו בכח הזרוע, אך לא ניתן להשתלט על נפשו של אדם בעל כרחו. במדרש (שמו"ר א', ח') נאמר שתחילת השעבוד נגרמה בשל רצונם של ישראל למצוא חן בעיני המצרים, ולאחר מות השבטים לא מלו את בניהם כדי להידמות למצרים ולהתקרב אליהם. התוצאה היתה: "הפך לבם לשנא עמו להתנכל בעבדיו" (תהלים ק"ה, כ"ה). העבדות הרוחנית התחילה כאשר עם ישראל ויתר על "אתה בחרתנו".

מבחינת שעבוד המלכויות - "בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם". יש לוחצים ויש רודפים, יש נוגשים ויש מציקים, יש המנסים להשמיד, להרוג ולאבד. מהבחינה הזאת - "אכתי עבדי אחשורוש אנן". אך דבר אחד השתנה מאז יציאת מצרים מן הקצה אל הקצה. מאז יציאת מצרים - "כי לי בני ישראל עבדים - ולא עבדים לעבדים" (כדרשת הגמרא בקידושין דף כ"ב ע"ב, בבבא קמא דף קט"ז ע"ב ובבא מציעא דף י' ע"א). אין אנו כפופים יותר רוחנית לא לפרעה ולא לנבוכדנצר, לא לטיטוס ולא לסטאלין, לא למערב ולא למזרח. יש, אולי, תלות כלכלית ובטחונית, אך אין עבדות מצרים שמקורה בויתור מרצון על "אתה בחרתנו". בכל הדורות מאז ובכל התנאים, גם אם היו קשים מנשוא, עם ישראל לא ויתר על יחודו. זאת היציאה מן העבדות אותה חוגגים אנו בפסח. חגיגה זאת היא רלבנטית תמיד, כי חדשות לבקרים אנו נתקלים באלה המבטלים את עצמם כלפי אומות העולם תוך התפרקות מהערכים של עם ישראל.

יהי רצון שכשם שאנו זוכים לחגוג את יציאת מצרים מעבדות לחירות, כן נזכה לראות במהרה בימינו גם את "שתהא שעבוד מלכות עיקר, ויציאת מצרים טפל לו", ויתקיימו בנו הדברים אותם אנו אומרים בסוף ההגדה: "זך שוכן מעונה, קומם קהל עדת מי מנה, בקרוב נהל נטעי כנה, פדוים לציון בְּרִנָּה. לְשִׁנָּה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם".